

Şehitlik ve İlgili Fıkîhî Hükümler

Doç. Dr. Rahmi YARAN*

Öz

Kur'an-ı Kerim'de "Allah yolu"nda öldürülenlerin ölü değil diri oldukları anlatılır. Hz. Peygamber Allah yanında öldürülenler yanında şehitlik kabul edilen birtakım ölümlere daha yer verir. Şehitlik Allah katında çok yüksek bir mertebedir. Bu mertebeye nail olanlar, gıpta edilecek birçok nimete erecektir. Ayrıca dünya hayatında onlara uygulanacak bazı fıkîhî hükümler de vardır. Diğer taraftan kimin gerçek mânâda şehit olduğu, onun niyetine bağlıdır ve bu niyet ancak Allah tarafından bilinebilir. Bu bakımdan dünyada şehit muamelesi görenlerin bir kısmı Allah tarafından şehit olarak kabul edilmeyebilir. Yine dünyada şehit muamelesi görmeyen bazı insanlar da Allah tarafından şehit kabul edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Şehit, Allah yolu, savaş, savunma, dirilik, cenazenin yıkanması, kefenlenmesi, cenaze namazı.

Martyrdom and Juridical Rulings About it Abstract

The Holy Qur'an says that those who are killed in the path of God are not dead. Muhammad (p.u.h.) mentions about some martyrdoms alongside of dying for God. The martyrdom is accepted as very high level by God. So, those who arrive this rank attain many admired blessing. In addition, there are some juridical rulings relating them in this world. But the fact that who is the real martyr depends his intention and just God knows people's real intentions. So, some of people who are accepted in this world as martyr actually are not regarded as martyr by God. Likewise some people who are not regarded as martyr in this world are accepted as martyr by God.

Keywords: Martyr, in the path of God, war, defence, liveliness, washing and shroud the corpse, funeral prayer.

I. Şehit Kelimesinin Sözlük ve Terim Anlamı

A. Sözlük Anlamı

Türkçe'de "şehit" şeklinde telaffuz edilen "şehîd" kelimesi Arapça olup, ş h d (شهد) kökünden türemiştir. Arapça'da (شَهِدَ يَشْهَدُ) ve (شَهِدَ يَشْهَدُ) şeklinde dördüncü ve beşinci bâblardan kullanımı olan bu kelimeye yüklenen mânâlar; bir yerde veya zamanda hâzır olmak yani bulunmak, bilmek ve bildirmek şeklinde özetlenebilir ve detay olarak verilen bütün mânâların bu üç mânâ ile irtibatlı olduğu söylenebilir.¹ Türkçe'de kullanılan ve aynı kökten türeyen "şahit olmak", "şahitlik yapmak" kelimeleri de aşağı yukarı bu mânâlarda kullanılmaktadır.

* İstanbul Müftüsü.

¹ Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ (ö. 395 h), *Mu'cemü mekâyisi'l-lüğa*, (nşr. Abdüsselam Muhammed Hârûn), Kahire 1390/1970, III, 221.

Bu kökün ve ondan türeyen kelimelerden bazılarının, tespit edebildiğimiz mânâları şunlardır:

1. شَهِدَ kelimesinin mânâları:

a. عَلِمَ "Bildi", demektir. Ahmed b. Yahya'ya (ö. 291/904) göre kelime, Âl-i İmrân suresinde (3/18) ve شَهِدَ اللهُ şeklindeki bütün ifadelerde bu mânâda kullanılmıştır.²

b. قَالَ "Dedi", demektir. İbnü'l-Arabî'ye göre Âl-i İmrân suresinde (3/18) bu mânâda kullanılmıştır.³

c. كَتَبَ "Yazdı, farz kıldı, tespit etti", demektir. شَهِدَ اللهُ cümlesi, كَتَبَ اللهُ anlamındadır.⁴ Asım Efendi'ye göre bu kelimedeki كَتَبَ ve قَالَ mânâları, lâzîmî mânâlardır.⁵ Yani kelimenin asıl mânâsı "bilmek"tir. "Söylemek", "yazmak veya tespitte bulunmak", "bilme"nin lâzımıdır. "Bilme", bunları gerektirir.

d. بَيَّنَّ "Açıkladı, beyan etti", demektir. Ebu Bekr b. el-Enbârî'ye göre Âl-i İmrân suresinde (3/18) bu mânâda kullanılmıştır.⁶

e. عَلِمَ وَبَيَّنَّ "Bildi ve açıkladı, beyan etti", demektir. Ebu Bekr b. el-Enbârî'ye göre ezanda yer alan أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ ve أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ cümlelerindeki أَشْهَدُ "Biliyorum ve açıklıyorum ki ..." demektir.⁷

f. بَيَّنَّ وَأَظْهَرَ "Açıkladı ve izhar etti (açığa çıkardı)", demektir. Bu görüş de Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Yahya'dan nakledilmektedir. Ona göre Tevbe suresindeki (9/17) kullanım da bu görüşü desteklemektedir. Bu ayette sözü edilen kişiler, her ne kadar Hz. Muhammed'e (s.a.s) dair haberler veren ve ona tâbi olmayı teşvik eden peygamberlere iman ediyorlarsa da onların bu tavsiye ve teşviklerine aykırı davranıp Hz. Muhammed'in peygamberliğini reddetmek suretiyle –açıkça 'biz kafiriz' demeseler de- aleyhlerine olacak şekilde kafirliklerine şahitlik ediyorlar.⁸

g. أَغْلَمَ "Açıkladı, bildirdi", demektir. Âl-i İmrân suresindeki (3/18) شَهِدَ اللهُ,

² Ezherî, Muhammed b. Ahmed (ö. 370 h), *Tehzîbü'l-lüğa*, (nşr. Muhammed Abdülhalîm Hafâcî ve Mahmûd Ferac el-Ukde), Kahire, ts. (Matâbiu sübüli'l-Arab), VI, 72-73; İbn Manzûr (ö. 711/1311), *Lisânü'l-Arab*, (nşr. Abdullah Ali el-Kebîr v.dğr.), Kahire, ts. (Dârü'l-meârif), IV, 2348; Fîrûzâbâdî, Mecdüddin Muhammed b. Yakûb (ö. 817 h), *el-Kâmûsü'l-muhît*, (nşr. Mektebû tahkîki't-türâs fî müesseseti'r-risâle), Beyrut 1406/1986, s. 373; Âsım Efendi, *Kâmûs tercümesi*, İstanbul 1304, (I-IV), I, 1180.

³ Ezherî, *Tehzîbü'l-lüğa*, VI, 72-73; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, IV, 2348; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, s. 373; Âsım Efendi, *Kâmûs tercümesi*, I, 1180.

⁴ Ezherî, *Tehzîbü'l-lüğa*, VI, 73; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, IV, 2348; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, s. 373; Âsım Efendi, *Kâmûs tercümesi*, I, 1180.

⁵ Âsım Efendi, *Kâmûs tercümesi*, I, 1180.

⁶ Ezherî, *Tehzîbü'l-lüğa*, VI, 73; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, IV, 2348.

⁷ Ezherî, *Tehzîbü'l-lüğa*, VI, 73; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, IV, 2348; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, s. 373; Âsım Efendi, *Kâmûs tercümesi*, I, 1180.

⁸ Ezherî, *Tehzîbü'l-lüğa*, VI, 73; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, IV, 2348.

“Allah bildirdi, açıkladı” demektir. İnsanlar arasında kullanılan *شَهِدَ فُلَانٌ عِنْدَ الْقَاضِي* cümlesinde de “Falan, hakkın, kimin lehine ve kimin aleyhine olduğunu hakim huzurunda açıkladı”, demektir.⁹

h. *قَضَى* “Hüküm verdi”, demektir. Ebu Ubeyde’ye göre Âl-i Imrân suresinde (3/18) bu mânâda kullanılmıştır ve bu da aslında “bildi ve açıkladı” demektir. Çünkü “şâhit”, bir şeyi bilen ve bildiği o şeyi açıklayan kişidir. Allah Teâlâ da yarattıkları ile aslında “Bir” olduğunu göstermekte, hiç kimsenin O’nun yaptıklarından her hangi birini yapamayacağını açıklamaktadır.¹⁰

ı. *حَلَفَ* “Yemin etti”, demektir.¹¹

i. *حَضَرَ* “Hâzır oldu (bir yerde bulundu)”, demektir.¹²

j. *حَضَرَ* “Hâzır oldu (seferî olmadı)”, demektir. Ferrâ’ya göre Bakara suresindeki [2/185] *مَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الْجُمْرَ فِي الشَّهْرِ* ayetinde bu mânâdadır ve ayet *مَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الْجُمْرَ فِي الشَّهْرِ* “Sizden her kim o ayda hâzır olursa, yani seferde olmazsa, gâib olmazsa...” demektir.¹³

k. *أَدَّى مَا عِنْدَهُ مِنَ الشَّهَادَةِ* “Gördüğünü (müşahede ettiğini) haber verdi”, demektir.¹⁴

2. أَشْهَدَ kelimesinin mânâları:

a. “Şahit tuttu, olayı şahitlendirdi”, demektir. Bu mânâda *إِسْتَشْهَدَ* ile aynıdır.¹⁵ Bakara suresindeki (2/282) *إِسْتَشْهَدَ* fiili *أَشْهَدَ* mânâsındadır.¹⁶

b. Meçhul (edilgen) hali ile *أَشْهَدَ* şeklinde kullanılırsa “Allah yolunda şehit edildi” demektir.¹⁷ Bu şekilde öldürülene de *مُشْهَدٌ* denir.¹⁸ Bir şiirde *أَنَا أَقُولُ سَأَمُوتُ* “Ben, ‘Şehit olarak öleceğim’ diyorum” denmiştir.¹⁹ Asım Efendi “Allah yolunda...” demeksizin “müşhed, savaşta şehit olan adam demektir”, diyor.²⁰ Fa-

⁹ Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris, *Mu'cemü mekâyisi'l-lüğa*, III, 221.

¹⁰ Ezherî, *Tehzîbü'l-lüğa*, VI, 73; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, IV, 2348.

¹¹ Cevherî, Ebû Nasr İbrahim b. Hammâd (ö. tak. 400 h), *es-Sihâh*, (Nşr. Şihâbüddin Ebû Amr), Beyrut 1418/1998, I, 421; Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, s. 373; Zebîdî, Muhammed Murtazâ el-Hüseynî (ö. 1205 ? h.), *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*, (nşr. Abdülaziz Matar) (İbrahim Terzî ?), Beyrut 1390/1970, VIII, 256; Asım Efendi, *Kâmûs tercümesi*, I, 1180.

¹² İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, IV, 2348-2349.

¹³ Ezherî, *Tehzîbü'l-lüğa*, VI, 77; Cevherî, *es-Sihâh*, I, 421. Ayrıca bk. İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, IV, 2348-2349.

¹⁴ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, IV, 2348-2349.

¹⁵ Ezherî, *Tehzîbü'l-lüğa*, VI, 77; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, IV, 2348.

¹⁶ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, IV, 2348.

¹⁷ Ezherî, *Tehzîbü'l-lüğa*, VI, 76; Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, s. 373; Zebîdî, *Tâcü'l-arûs*, VIII, 260; Asım Efendi, *Kâmûs tercümesi*, I, 1182.

¹⁸ Ezherî, *Tehzîbü'l-lüğa*, VI, 76; Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, s. 373.

¹⁹ Ezherî, *Tehzîbü'l-lüğa*, VI, 76; Zebîdî, *Tâcü'l-arûs*, VIII, 260.

²⁰ Asım Efendi, *Kâmûs tercümesi*, I, 1182.

kat onun burada kullandığı “şehit” kelimesi, zaten “Allah yolunda öldürülen” demek olduğu için netice değişmemektedir.

c. Bu fiilin kullanıldığı cümlede özne erkek çocuk olursa “olgunlaştı, kendisinden mezî geldi”, demektir. Özne yetişkin erkek olursa o zaman sadece ikinci mânâ kastedilir. Özne kız olduğu takdirde de “olgunlaştı, ay hali gördü” demek olur.²¹

d. “Bir yerde hâzır bulundu, bir şeyi huzura götürdü”, demektir.²²

3. **تَشَهُدٌ** fiilinin mânâları:

a. التَّحِيَّاتِ diye başlayan duayı okudu, demektir. Abdullah b. Me'ud, Hz. Peygamberin onlara “teşehhüt” öğrettiğini ifade ederken bu duayı kastetmektedir.²³

b. İçinde kısaca “kelime-i şehadet” olarak ifade edilen sözlerin bulunduğu her türlü dua veya benzerlerini okudu, demektir.²⁴

4. **اشْتَهَدَ** fiilinin mânâları:

a. Birisinden olaya şahit olmasını, şahitlik yapmasını istedi, olaya şahit tuttu, demektir.²⁵ Bakara (2/282) ve Nisâ (4/15) surelerinde bu anlamda kullanılmıştır.

b. Meçhul (edilgen) şekliyle “şehit oldu” veya “şehit edildi”, anlamında kullanılır.²⁶

5. “Şehîd” (الشَّهِيد) kelimesinin mânâları:

شَهِدَ fiilinden, “feîl” vezninde türetilmiş bir kelime olup ism-i fâil veya ism-i mef'ûl mânâsındadır.²⁷ Bu fiilin yukarıda açıklanan sözlük mânâlarına uygun olarak, ism-i fail mânâsında olursa; şahit, bilen, açıklayan, haber veren, beyan eden, bir olay anında hâzır olup orada bulunan vb. mânâlara gelir. İsm-i mef'ûl olduğu takdirde de; şahit olunan, bilinen, beyan edilen vb. mânâlar ihtiva eder. Kur'an-ı Kerim'de otuz beş yerde²⁸ tekil, bir yerde²⁹ ikil (şehîdeyn) ve yirmi

²¹ Ezherî, *Tehzîbü'l-lüğa*, VI, 76; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, IV, 2350; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, s. 373; Zebîdî, *Tâcü'l-arûs*, VIII, 259; Âsım Efendi, *Kâmûs tercümesi*, I, 1182.

²² Cevherî, *es-Sihâh*, I, 421; Zebîdî, *Tâcü'l-arûs*, VIII, 259; Âsım Efendi, *Kâmûs tercümesi*, I, 1182.

²³ Halîl b. Ahmed (ö. 175 h), *Kitabü'l-Ayn*, (nşr. Mehdi el-Mahzûmî ve İbrahim es-Sâmerrâî), Beyrut 1408/1988, III, 398; Ezherî, *Tehzîbü'l-lüğa*, VI, 75; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, IV, 2348; Zebîdî, *Tâcü'l-arûs*, VIII, 257; Âsım Efendi, *Kâmûs tercümesi*, I, 1181-1182.

²⁴ Bk. Buhari, "İsti'zân", 28; Müslim, "Salât", 56, 60,61; Tirmizî, "Nikah", 17.

²⁵ Ezherî, *Tehzîbü'l-lüğa*, VI, 77; Cevherî, *es-Sihâh*, I, 421; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, IV, 2348, 2349; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, s. 373.

²⁶ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, IV, 2348.

²⁷ Âsım Efendi, *Kâmûs tercümesi*, I, 1181.

²⁸ Bakara 2/143, 282; Âl-i İmrân 3/98; Nisâ 4/33, 41 (iki defa), 72, 79, 159, 166; Mâide 5/117 (iki defa); En'âm 6/19; Yunus 10/29, 46; Ra'd 13/43; Nahl 16/84, 89 (iki defa); İsrâ 17/96; Hac

yerde³⁰ çoğul (şühedâ') olmak üzere toplam elli yerde zikredilen şehid kelimesi daha çok sözlük anlamlarında kullanılmıştır.

Diğer taraftan “şehid” kelimesi, “Allah yolunda öldürülen” anlamında da kullanılmaktadır ve muhtemelen ilk defa Hz. Peygamber tarafından kullanılan bu mânâsı zaman içinde giderek yaygınlık kazanmış ve kelimenin bu terim mânâsı, diğer mânâlarını geri plana itmiştir.

Allah yolunda öldürülen kişiye niçin şehit dendiği bu mânâ ile kelimenin sözlük mânâsı arasında ne gibi bir ilişki olduğu hususunda çeşitli yorumlar yapılır. Bunlardan bazıları şunlardır:

a. Melekler, şehidin cenneti hak ettiğine, onun nimetinden istifade edeceğine şahitlik ettikleri için böyle denmiştir.³¹

b. Bakara suresinin 142. ayetinde sözü edilen, geçmiş ümmetlerle ilgili şahitlik meselesinde Hz. Peygamberle birlikte şehitlerin de şahitliği talep edilecektir. Bunun için onlara “şehîd” denmiştir.³²

c. Rahmet melekleri onun yanında bulunurlar³³ ve yıkanması veya ruhunun cennete nakli esnasında onunla birlikte olurlar.³⁴ Bunun için ona “şehîd” denmiştir.

d. Yere şahit denmektedir ve yere düştüğü için ona da şehîd denmiştir.³⁵

e. Şehîd, Allah nezdinde hâzırdir, diridir.³⁶Nadr b. Şümeyl'in, şehîdi “hayy= canlı, diri” olarak açıklamasını yorumlayan Ezherî, “Saniyorum, ‘Allah yolunda öldürülenleri ölü sanma. Onlar diridirler, Rableri nezdinde rızıklandırılırlar’³⁷ ayetini tevil ederek böyle dedi. Onların ruhları sanki canlı olarak dâru's-selâma getirilmiş, başkalarının ruhları ise dirilme (ba's) gününe tehir edilmiştir. Bu, güzel bir görüştür” der.³⁸

22/17, 78; Kasas 28/75; Ankebût 29/52; Ahzâb 33/55; Sebe' 34/47; Fussilet 41/47, 53; Kâf Ahkâf 46/8; Feth 48/28; 50/21, 37; Mücâdele 58/6; Burûc 85/9; Âdiyât 100/7;

²⁹ Bakara 2/282.

³⁰ Bakara 2/23, 133, 143, 282 (iki defa); Âl-i Imrân 3/99, 140; Nisâ 4/69, 135; Mâide 5/8, 44; En'âm 6/144, 150; Hac 22/78; Nûr 24/4, 6, 13 (iki defa); Zümer 39/69; Hadîd 57/19.

³¹ Ezherî, *Tehzîbü'l-lüğa*, VI, 73; Zebîdî, *Tâcü'l-arûs*, VIII, 254; Âsım Efendi, *Kâmûs tercümesi*, I, 1181.

³² Ezherî, *Tehzîbü'l-lüğa*, VI, 73, 74; Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, s. 372; Zebîdî, *Tâcü'l-arûs*, VIII, 254; Âsım Efendi, *Kâmûs tercümesi*, I, 1181.

³³ Ebü'l-Hüseyn, *Mu'cemü mekâyisi'l-lüğa*, III, 221; Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, s. 372.

³⁴ Zebîdî, *Tâcü'l-arûs*, VIII, 254; Âsım Efendi, *Kâmûs tercümesi*, I, 1181.

³⁵ Ebü'l-Hüseyn, *Mu'cemü mekâyisi'l-lüğa*, III, 221; Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, s. 372; Zebîdî, *Tâcü'l-arûs*, VIII, 255; Âsım Efendi, *Kâmûs tercümesi*, I, 1181.

³⁶ Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, s. 372; Zebîdî, *Tâcü'l-arûs*, VIII, 255; Âsım Efendi, *Kâmûs tercümesi*, I, 1181.

³⁷ Âl-i Imrân 3/169).

³⁸ Ezherî, *Tehzîbü'l-lüğa*, VI, 73.

f. Şehitler Allah'ın melekûtunu ve mülkünü müşahede ederler. Bunun için onlara “şehîd” denmiştir.³⁹ Zebîdî'ye göre O'nun melekûtundan maksat, nefislerin ruhlarına ait gayb âlemi ve mülkünden maksat da müşahede edilen dünya (âlem-i şehâdet)tir.⁴⁰

g. Şehitler, Allah'ın emrinde hakka şahitlik ettikleri ve sonunda bu uğurda öldürüldükleri için bu ismi almışlardır.⁴¹

h. Allah, kendi yolunda öldürülen bu insanlar için büyük bir itibar (kerâmet) hazırlamış, onlar da bunu müşahede etmişlerdir ve bunun için onlara “şehîd” denmiştir.⁴²

ı. Zâhirî haline binâen onun imanlı olduğuna ve hayırlı bir şekilde öldüğüne şahitlik edildiği için kendisine “şehîd” denmiştir.⁴³

j. Üzerindeki kan onun şehitliğine, Allah yolunda öldürüldüğüne şahitlik ettiği için bu ismi almıştır.⁴⁴

k. Allah'ın varlığına ve ilahlığına başkaları sözlü olarak şahitlik ederlerken onlar buna fiilen şahitlik etmişlerdir ve bunun için kendilerine “şehîd” denmiştir.⁴⁵

B- Terim Anlamı

II. Kur'an'da Şehit ve Şehitlik

Kur'ân-ı Kerîm'de Allah yolunda öldürülenlerden, bunların aslında ölü olmayıp diri olduklarından, rızıklandırıldıklarından, Allah'ın kendilerine ihsan ettiklerinden dolayı mutlu bir hayat sürdüklerinden, Allah'ın rahmetine ve mağfiretine kavuştuklarından bahsedilir,⁴⁶ fakat bu mânâyı ifade etmek üzere “şehid” kelimesi veya başka bir kelime kullanılmaz. Sadece bir âyetteki “şühedâ”⁴⁷ kelimesinin terim anlamında kullanıldığı söylenir.⁴⁸

İslam âlimleri Kur'an'da “Allah yolunda öldürülenler” olarak ifade edilen şe-

³⁹ Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, s. 372; Zebîdî, *Tâcû'l-arûs*, VIII, 255; Âsım Efendi, *Kâmûs tercümesi*, I, 1181.

⁴⁰ Zebîdî, *Tâcû'l-arûs*, VIII, 255.

⁴¹ *a.g.e.*, VIII, 255.

⁴² *a.g.e.*, VIII, 255.

⁴³ *a.g.e.*, VIII, 255.

⁴⁴ *a.g.e.*, VIII, 255.

⁴⁵ Müsîr Saîd Demmâs el-Âmidî, “eş-Şehâde fî sebîlillâh”, *Mecelletü'l-buhûsi'l-islâmîyye*, sy. 41, s. 287 (Ebu Abdullah Muhammed b. Muhammed el-Menbecî el-Hanbelî'den naklen).

⁴⁶ el-Bakara 2/154; Âl-i Imrân 3/157, 169—171, 195; en-Nisâ 4/74; et-Tevbe 9/111; el-Hac 22/58; Muhammed 47/4-6.

⁴⁷ en-Nisâ 4/69.

⁴⁸ Dâmeğânî, Hüseyin b. Muhammed, *Kâmûsu'l-Kur'ân* (nşr. Abdülaziz Seyyid el-Ehl), Beyrut 1985, s. 269.

hitlerin diri olmalarının ne anlama geldiği, buradaki “diri” kelimesinin gerçek anlamda mı, mecaz anlamında mı kullanıldığı konusunda farklı görüşler ortaya koyarlar. Taberî’ye göre bütün insanların ruhları zaten berzahta diridir. Yalnız cennete girecek diğer kişiler cennet nimetlerinden, yeniden dirilme (bi’set) sonunda oraya girince yararlanacakları halde şehitler bunlardan daha berzahta iken yararlanacaklardır. Onların diri olmaları bu mânâdadır.⁴⁹ Semerkandî’ye göre de bunların ruhlarına canlı kişilere gösterilen itibar gösterileceği için bu anlamda diri denmiştir.⁵⁰ Râzî, şehitlerin diri olmaları ile ilgili farklı değerlendirmeleri verirken bazı Mu’tezile kelamcılarının onların ahirette diri olacakları şeklindeki görüşlerini reddeder.⁵¹ Yine onun anlattığına göre şehitlerin diriliğinden maksadın; ruhlarının diri olması, hatta bunların her gece Arş’ın altında rukû ve secde ettikleri görüşü yanında onların bedenleri diri oldukları görüşü de vardır ve bedenleri diri olduklarını iddia edenlerden bazıları safsata sayılabilecek açıklamalar yapmaktadır.⁵² Ayetteki “diri”liği mecaz anlamında sayanlar onlara; dînen yüksek bir seviye ve âhiret mutluluğu kazandıkları için, cesetleri çürümediği için, yılanmadan defnedildikleri için diri denmiştir, gibi yorumlar yaparlar.⁵³

İbn Atiyye’ye göre İslâm âlimlerinin çoğunluğu şehitlerin şu anda cennette olduğu görüşündedir. Cennetin dışında olduklarını söyleyenler de vardır.⁵⁴

III. Hadislerde Şehit ve Şehitlik

Bir seferinde Hz. Peygamberin “Siz kimi şehit sayıyorsunuz?” sorusuna sahâbenin “Allah yolunda öldürülenler şehittir” diye cevap vermeleri, onların da şehitliği bu dar mânâda anladıklarını veya kelimenin önceleri böyle anlaşıldığını göstermektedir. Hz. Peygamber, aldığı bu cevap üzerine şehit kelimesinin kapsamının daha geniş olduğunu belirtip “Kim Allah yolunda öldürülürse şehittir. Kim Allah yolunda ölürse şehittir. Kim tâûn (vebâ, bulaşıcı hastalık) sebebiyle ölürse şehittir. Kim karın (hastalığı) sebebiyle ölürse şehittir” demiştir.⁵⁵

Gerek bu hadisin farklı rivayetlerinde ve gerekse diğer rivayetlerde başka sebeplerle ölenlerin de şehit oldukları zikredilmektedir ki buna göre Allah yolunda öldürülenler dışındaki şehitler şunlardır: Malını,⁵⁶ canını (kanını),⁵⁷ ailesini⁵⁸

⁴⁹ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, II, 39-40.

⁵⁰ Ebü’l-Leys es-Semerkandî, *Tefsîr*, I, 314.

⁵¹ Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, IX, 73-74.

⁵² *a.g.e.*, IX, 75-76.

⁵³ *a.g.e.*, IX, 76.

⁵⁴ İbn Atiyye, *el-Muharrerü’l-veciz*, I, 227.

⁵⁵ Müslim, “İmâre”, 165. Ayrıca bk. Buhârî, “Cemâat”, 4 (624), 44 (688); “Cihâd”, 30 (2674-2675); “Enbiyâ”, 52 (3287); “Tıb”, 29 (5401); Müslim, “İmâre”, 164, 166; Nesâî, “Cihâd”, 36.

⁵⁶ Buhârî, “Mezâlim”, 34 (2348); Müslim, “İman”, 225, 226; Ebû Dâvûd, “Sünnet”, 34 (4771, 4772); Tirmizî, “Diyât”, 22 (1418-1421); Nesâî, “Tahrîmü’l-dem” 22-24.

veya dinini⁵⁹ savunurken öldürülenler, haksız yere (zulmen) veya hakkını savunurken (düne mazlemetihî) öldürülenler⁶⁰, Allah yolunda ölenler,⁶¹ tâûn (vebâ)⁶² veya karın⁶³ hastalığından ölenler, boğulanlar,⁶⁴ yıkıntı altında kalanlar,⁶⁵ hamile iken veya doğum esnasında ölen kadın,⁶⁶ yangında ölen,⁶⁷ zâtü'l-cenpten ölen,⁶⁸ bineğinden düşüp veya bineği tarafından çiğnenip ölen,⁶⁹ sabahleyin üç defa “Eûzü bi'llâhi mine'ş-şeytâni'r-racîm” deyip Haşr suresinin son üç ayetini okuyan ve o gün ölen (aynısı bunları akşam okuyan için de geçerlidir) kişi,⁷⁰ hastalanıp hasta olarak ölen,⁷¹ herhangi bir sebeple yatağında ölen,⁷² bir zehirli hayvan tarafından ısırılan.⁷³ İlgili hadislerin çoğunda bu ölüm sebepleri mutlak olarak zikredilirken az sayıda bazı rivayette tâûn ve benzerleri için de “Allah yolunda” kaydı vardır⁷⁴ ve bazı rivayetlerde de sözün bağlamından böyle anlaşılması mümkündür. Diğer taraftan değişik gayelerle savaşa katılanlar bulunabileceği için Hz. Peygambere kimlerin “Allah yolunda” sayılacağı sorulmuş ve o da “Kim Allah'ın kelimesinin (kelimetüllah) en yüce olması için savaşıyorsa o, Allah yolundadır”⁷⁵ diye cevap vermiştir.

⁵⁷ Ebû Dâvûd, "Sünnet", 32 (4772); Tirmizî, "Diyât", 22 (1421); Nesâî, "Tahrîmü'd-dem" 23 (4105), 24 (4106).

⁵⁸ Ebû Dâvûd, "Sünnet", 32 (4772); Tirmizî, "Diyât", 22 (1421); Nesâî, "Tahrîmü'd-dem" 23 (4105), 24 (4106).

⁵⁹ Ebû Dâvûd, "Sünnet", 32 (4772); Tirmizî, "Diyât", 22 (1421); Nesâî, "Tahrîmü'd-dem" 24 (4106).

⁶⁰ Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 205 (II, 652); Nesâî, "Tahrîmü'd-dem" 25 (4107).

⁶¹ Buhârî, "Cemâat", 4 (624); "Cihâd", 30 (2674); Müslim, "İmâre", 164, 165.

⁶² Buhârî, "Cemâat", 4 (624), 44 (688); "Cihâd", 30 (2674-2675); "Enbiyâ", 52 (3287); "Tıb", 29 (5401); Müslim, "İmâre", 164-166; Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 15 (3111); Nesâî, "Cihâd", 36. Sünnet", 34 (4771, 4772); Tirmizî, "Diyât", 22 (1418-1421); Nesâî, "Cenâiz" 14, 112; "Cihâd", 36.

⁶³ Buhârî, "Cemâat", 4 (624), 44 (688); "Cihâd", 30 (2674); "Tıb", 29 (5401); Müslim, "İmâre", 164, 165; Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 15 (3111); Nesâî, "Cenâiz", 14, 112; "Cihâd", 36, 48. Ölüm sebebi olarak bazan “batn” denmekte, bazan da buna yakalanmış mânâsında “mabtûn” denmektedir. Sözlükte “karın, iç” anlamındaki “batn”dan maksadın hangi hastalık olduğu hususunda çeşitli yorumlar vardır.

⁶⁴ Buhârî, "Cemâat", 4 (624), 44 (688); "Cihâd", 30 (2674); "Tıb", 29 (5401); Müslim, "İmâre", 164, 165; Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 15 (3111); Nesâî, "Cenâiz", 14, 112; "Cihâd", 36, 48.

⁶⁵ Buhârî, "Cemâat", 4 (624), 44 (688); "Cihâd", 30 (2674); "Tıb", 29 (5401); Müslim, "İmâre", 164; Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 15 (3111); Nesâî, "Cenâiz", 14; "Cihâd", 48.

⁶⁶ Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 15 (3111); Nesâî, "Cenâiz", 14, 112; "Cihâd", 36, 48.

⁶⁷ Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 15 (3111); Nesâî, "Cenâiz", 14; "Cihâd", 48.

⁶⁸ Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 15 (3111); Nesâî, "Cenâiz", 14; "Cihâd", 48.

⁶⁹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 441 (III, 445, no: 9701); Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 15 (2499).

⁷⁰ Tirmizî, "Sevâbü'l-Kur'ân", 22 (2923).

⁷¹ İbn Mâce, "Cenâiz", 62.

⁷² Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 15 (2499).

⁷³ Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 15 (2499).

⁷⁴ bk. Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 441 (III, 445); Nesâî, "Cihâd", 36 (3163).

⁷⁵ Buhârî, "Cihâd", 15 (2655); Müslim, "İmâre", 143, 145; Ebû Dâvûd, "Cihâd", 26 (2517).

Âyetler yanında hadislerde de şehitliğin yüce bir makam olduğu, şehitlerin cenneti hak ettikleri,⁷⁶ kul hakkı dışındaki günahlarının silindiği,⁷⁷ içinde buldukları durumdan çok memnun oldukları için tekrar dirilip tekrar şehit olmayı arzuladıkları,⁷⁸ ruhlarının (bazı rivayetlerde Uhut şehitlerinin ruhlarının) kıyâmet günü cesede döneceği zamana kadar yeşil bir kuş şeklinde cennet ağaçlarında olduğu veya bu ruhların Arş'ta asılı kandillerde barınan ve istedikleri zaman cennete gidip orada serbestçe dolaşan, oradan yiyip içen yeşil kuşların içinde olduğu,⁷⁹ şehitlerin kıyâmet günü yaralarında misk gibi kokan kanları veya kan rengi bir madde akararak meydana çıkacakları,⁸⁰ ailelerinden ve akrabalarından yetmiş kişiye şefaathane edecekleri anlatılır.⁸¹

IV. Şehitlerle İlgili Fıkhî Hükümler

İslam âlimlerinin çok büyük bir çoğunluğuna göre kâfirlerle savaşırken şehit olan kişiler yıkanmazlar, sadece eğer üzerlerinde kirli maddeler varsa onlar temizlenir, kanlarına dokunulmaz. Gusletmeleri gereken bir halde iken savaşa katılıp şehit olanların yıkanmaları hakkında ise biri olumlu, diğeri olumsuz iki görüş vardır.

Şehitlerin üzerlerindeki elbise çıkarılmaz ve eğer bunlar kefen olarak yeterli ise ayrıca kefenlenmeyip bu elbiseleri ile defnedilirler. Mevcut elbiseleri vücutlarının tamamını örtmüyorsa bunlara ilave yapılarak kefenleri tamamlanır. Çoğunluğa göre üzerlerindeki silah ve benzeri maddeler, deri giysiler, kürk ve ayakkabılar çıkarılır.

Şehitler için cenaze namazı kılınması gerekip gerekmediği hakkında da farklı görüşler vardır. Genelde Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre kılınmaz, Hanefî mezhebine göre kılınır. Hanbelî mezhebindeki bir görüşe göre ise kılınması gerekmez ama kılınırsa iyi olur.

Şehitlerin yıkanmaları, kefenlenmeleri ve namazlarının kılınması ile ilgili bu ihtilafların kaynağı; Hz. Peygamber'in başta Uhut olmak üzere çeşitli savaşlarda şehit olanlarla ilgili uygulamasının ve cünüp olarak Uhut savaşına katılıp şehit olan Hanzala'nın melekler tarafından yıkandığını bildirmesinin farklı yorumlan-

⁷⁶ Buhârî, "Cihâd", 14 (2654); Müslim, "İmâre", 149-150; Ebû Dâvûd, "Cihâd", 27 (2521); Tirmizî, "Fezâilü'l-cihâd", 1 (1620); Nesâî, "Cihâd", 31 (3154).

⁷⁷ Müslim, "İmâre", 117, 119-120; Tirmizî, "Fezâilü'l-cihâd", 13 (1640); Nesâî, "Cihâd", 32 (3155-3158).

⁷⁸ Buhârî, "Cihâd", 21 (2662); Müslim, "İmâre", 108-109, 121; Tirmizî, "Fezâilü'l-cihâd", 13 (1640), 25 (1761); Nesâî, "Cihâd", 30 (3153), 33 (3159), 34 (3160).

⁷⁹ Müslim, "İmâre", 121; Tirmizî, "Fezâilü'l-cihâd", 13 (1641); Nesâî, "Cenâiz", 117 (2762) (Bu hadis ile ilgili olarak bk. Suyûtî, *Zehru'r-ribâ*, IV, 414-415; Sindî, *Hâşiye alâ Şerhi Süneni'n-Nesâî*, IV, 414-415).

⁸⁰ Buhârî, "Cihâd", 10 (2649).

⁸¹ Ebû Dâvûd, "Cihâd", 28 (2522); Tirmizî, "Fezâilü'l-cihâd", 25 (1663).

masıdır.⁸²

Savaşta yaralandığı halde hemen ölmeyip bir süre sonra orada veya cephe gerisine taşındıktan sonra ölenler her ne kadar şehit iseler de bunların cenazeleri normal cenazeler gibi yıkanır, kefenlenir ve namazları kılınır. Yalnız bu hükmün uygulanması için onun savaş dışı kaldığı sürenin miktarı veya yaralının bu esnada yiyip içmesinin, konuşmasının, tedavisine başlanmasının hükme tesiri hakkında birbirine yakın farklı değerlendirmeler vardır.⁸³

Diğer taraftan hadislerde şehit olarak nitelenenlerden; zulmen veya kendini, malını, ailesini savunurken öldürülenlere yukarıdaki hükümlerin uygulanıp uygulanmayacağı hakkında da farklı yorumlar vardır.

Hadislerde şehit oldukları söylenen ama ölümleri bir insanın öldürmesi ile değil de başka sebeplerle gerçekleşenler mesela bazı hastalıklardan ölenler, boğulanlar, yıkıntı altında kalanlar ve benzerleri normal cenazeler gibi yıkanır kefenlenirler ve namazları kılınır. Yalnız bazı İslam hukukçularının, savaş şehitlerinin yıkanmamasının gerekçeleri arasında saydıkları "sayılarının çok olmasından veya yaralı olmalarından kaynaklanan meşakkat"⁸⁴ dikkate alınırsa çok sayıda insanın ölümü ile sonuçlanan tabii âfetler veya salgın hastalıklarda da yıkanmalarında zorluk bulunduğu takdirde aslında hadislerde sayılan şehit kavramının kapsamına dahil olan bu ölümlerin yıkanmadan defnedilebilecekleri şeklinde bir içtihat geliştirilebilir.

Fıkıh kitaplarında "şehit" tarif edilirken genellikle Allah katında şehit sayılanlar değil de kendilerine dünyada; yıkama, kefenleme ve cenaze namazı hakkında şehit muamelesi yapılacak olanlar tarif edilir. Bazan bu hükmün uygulanacağı şehitler için dünya veya dünya ve âhîret şehidi, diğerleri için de âhîret şehidi denir. Dünya ve âhîret şehidi denirken, kendisine dünyada şehit muamelesi yapılan Allah katında da şehit muâmesi gören kişiler; sadece dünya şehidi denirken de başka niyetlerle savaşa katıldığı için Allah katında şehit sayılmadığı halde dünyada kendisine şehit muamelesi yapılanlar kastedilir.

⁸² Hz. Peygamberin şehitler hakkındaki söz ve uygulamaları için bk.: Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 431 (IX, 166, no: 23719-23720, 23722); Buhârî, "Cenâiz", 71, 73-74, 77; "Menâkıb", 22 (3401); "Megâzi", 14 (3816), 24 (3851), 25 (3857); "Rikâk", 7 (6062), 53 (6218); Müslim, "Fezâil", 30, 31; Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 31 (3134-3135), 35 (3155), 75 (3223-3224); Tirmizî, "Ebvâbü'l-cenâze", 46 (1036); Nesâî, "Cenâiz", 61 (1952-1953), 62 (1954).

⁸³ bk. İbn Kudâme, *el-Muğnî*, II, 403.

⁸⁴ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, I, 180; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, II, 405.